

AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG 3043/2021. (II. 19.) AB HATÁROZATA

bírói döntés megsemmisítéséről

Az Alkotmánybíróság tanácsa alkotmányjogi panasz tárgyában meghozta a következő

h a t á r o z a t o t:

Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a Budapest Környéki Törvényszék 9.Pf.21.564/2017/8. számú ítélete alaptörvény-ellenes, ezért azt megsemmisíti.

I n d o k o l á s

I.

- [1] Az indítványozók az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 27. §-a alapján, jogi képviselőjük (dr. Pataki Norbert András ügyvéd) útján, közösen előterjesztett alkotmányjogi panasszal éltek a Budapest Környéki Törvényszék 9.Pf.21.564/2017/8. számú, a 9.Pf.21.564/2017/9. számú kijavító végzéssel együtt kezelendő ítélete – a Nagykatái Járásbíróság 4.P.20.061/2016/22. számú elsőfokú ítéletére is kiterjedő hatályú – alaptörvény-ellenességének megállapítása és megsemmisítése iránt.
- [2] Az indítványozók alkotmányjogi panaszukban az ügy közvetlen előzményeként előadták, hogy tagjai voltak (1987. illetve 2004. óta) egy takarékszövetkezetnek, amellyel a tagsági jogviszonyukat 2013. november 11. napján felmondták, kérve annak megszüntetését, valamint a részükre járó pénzösszegek kifizetését. 2013. december 2. napján az indítványozókat tájékoztatták arról, hogy a takarékszövetkezet igazgatósága 2013. november 15-i ülésén a tagsági jogviszony felmondását elfogadta, az Alapszabály 7.7. a) pontja értelmében a tagsági jogviszony megszűnik a kilépésre vonatkozó bejelentést követő 90. napon, legkorábban 2014. február 8. napján.
- [3] Tájékoztatták továbbá az indítványozókat arról, hogy az Alapszabály 7.8.3. pontja alapján a Szövetkezeti Hitelintézet tagjának járó összeg elszámolására a tagsági jogviszony megszűnését követő, a számviteli törvény szerinti beszámolót elfogadó küldöttgyűlés napjától számított 30 napon belül kerül sor. A jogszabály értelmében legkésőbb 2014. május 31. napjáig kell megtartani a jelzett közgyűlést.
- [4] Az indítványozók részére az általuk jegyzett részjegyek névértékét, azaz személyenként 200 000 forintot a szövetkezet kifizette.
- [5] A takarékszövetkezeti integráció folytán összeolvadások, illetve többszöri jogutódlás történt.
- [6] Az indítványozók a jogelőddel egyeztetést folytattak annak érdekében, hogy a felmondásukkor hatályos törvényi rendelkezés szerinti, a részjegyre jutó saját tőke lekötött tartalékkal csökkentett összegéhez is hozzájussanak. Ennek érdekében az indítványozók előzetes bizonyítási eljárás lefolytatását kérték a Nagykatái Járásbíróságtól, aminek keretében a kirendelt igazságügyi szakértő szakvéleményében megállapította, hogy a részjegyre jutó saját tőke lekötött tartalékkal csökkentett összege személyenként 699 275 forint.
- [7] Az indítványozók mint felperesek keresete ennek az összegnek a megfizetésére irányult. Keresetük jogalapjául a tagsági jogviszony felmondásakor hatályban volt a szövetkezeti hitelintézetek integrációjáról és egyes gazdasági tárgyú jogszabályok módosításáról szóló 2013. évi CXXXV. törvény (a továbbiakban: Szhitv.) 18. § (2) bekezdésére hivatkoztak, amely szerint a szövetkezeti hitelintézet tagsági jogviszony megszüntetése esetén a tagot a részjegy névértéke, valamint a tagsági jogviszony alatt keletkezett, a részjegyre jutó saját tőke lekötött tartalékkal csökkentett összege illetve meg abban az esetben, ha a szövetkezeti hitelintézet veszteségének fedezésére nem került felhasználásra. Az összeget tagsági jogviszony megszűnését követő, számviteli törvény szerinti beszámolót elfogadó közgyűlés napjától számított 30 napon belül kellett elszámolni. Ha az elszámolás alapjául szolgáló összeg a részjegy névértékét meghaladta, akkor a részjegy és a különbözet összege visszafizetésének módját és időpontját vagy – amennyiben ezek nem estek egybe akkor – időpontjait a szövetkezeti hitelintézet igazgatósága határozta meg. A kifizetés helyéről és időpontjáról a jogosultat írásban kellett értesíteni. A szövetkezeti hitelintézet igazgatósága köteles volt meghosszabbítani a részjegy illetve a különbözet összegének visszafizetését, ha ennek következtében a szövetkezeti hitelintézet saját tőkéje, illetőleg szavatoló tőkéje nem érte

- el a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (a továbbiakban: régi Hpt.) 76. § (1)–(2) bekezdésében meghatározott tőkekövetelményt.
- [8] Ebben az esetben – két éven belül – a volt tag részére azt követően kellett esedékessé válásuk sorrendjében a kifizetést teljesíteni, ahogy ennek fedezete rendelkezésre állt.
- [9] A felmondás bejelentésekor hatályos jogi szabályozást 2011. november 30-i hatállyal módosította a törvényalkotó. Eszerint a szövetkezeti formában működő szövetkezeti hitelintézet tagja, illetőleg annak örököse (jogutódja) tagsági jogviszonya megszűnésekor a szövetkezeti formában működő szövetkezeti hitelintézet saját tőkéjéből legfeljebb a részjegye összegére tarthat igényt.
- [10] Az eljáró bíróságok álláspontja szerint az indítványozók (perbeli felperesek) szövetkezeti tagsági viszonya 2014. február 9. napján szűnt meg, bár tagsági jogviszonyuk megszüntetését (kilépési szándékukat) 2013. november 11. napján jelentették be, azonban ez nem azonos a tagsági jogviszony megszűnésének időpontjával. Az első fokon eljáró bíróság ezért elutasította az indítványozók keresetét.
- [11] Az elsőfokú döntés ellen az indítványozók fellebbezéssel éltek, melyben kitértek arra, hogy az elsőfokú bíróság jogértelmezése nem egyeztethető össze a jogállamiság elvével. Sérelmezték, hogy a bíróság élesen elválasztotta a tagsági jogviszony megszűnésének időpontját, a jognyilatkozat tételének időpontjától. Ugyanakkor hivatkoztak arra is, hogy a jogszabály-módosítást nem visszamenőleges hatállyal fogadták el, a jogszabály a folyamatban lévő felmondásos jogviszonyokra vonatkozó alkalmazást nem írta elő, és miután a felmondás már folyamatban volt, így a jogalanyoktól folyamatban lévő jogviszonyban jogot elvonó jogszabály-módosítás az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése alapján nem lehetséges.
- [12] A másodfokon eljáró törvényszék minden tekintetben osztotta az elsőfokú bíróság okfejtését. Az elsőfokú ítéletet helybenhagyta azzal, hogy a „jogszabály változásával jogelvonás nem történt, mert a felperesek változatlanul jogosultak voltak az elszámolásra, és ennek alapján a kifizetés – a részjegy névértékén – megtörtént, amit a felperesek megkaptak”.
- [13] Az indítványozók ezt követően alkotmányjogi panaszt terjesztettek elő, mivel álláspontjuk szerint a bírósági döntések sértik az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdését, XIII. cikk (1) bekezdését, és a 28. cikkét. Erre tekintettel kérték, hogy az Alkotmánybíróság állapítsa meg a sérelmezett bírósági ítéletek alaptörvény-ellenességét, és azokat semmisítse meg. Az Abtv. 27. § szerinti alkotmányjogi panasz eljárásban az indítványozók annak a bírósági jogértelmezésnek a vizsgálatát kérték, amely szerint a visszaható hatály megsértése azért nem áll fenn, mert a bíróságok által sem vitatott jogszabályi változás ellenére a felperesek változatlanul jogosultak voltak az elszámolásra. Az indítványozói érvelés szerint a támadott bírósági döntést a visszamenőleges hatály tilalma folytán előálló alaptörvény-ellenesség érdemben befolyásolta, hiszen egy későbbi jogszabály rendelkezése alapján a bírósági döntés ezen okból vonta el az indítványozók jogait, azaz a részjegyre jutó saját tőke lekötött tartalékkal csökkentett összegére – személyenként 699 275 forintra – vonatkozó igényét. Ezzel a tulajdonukban álló részjegyekre jutó saját tőke elem vonatkozásában sérült a tulajdonhoz való joguk is.

II.

- [14] 1. Az Alaptörvény indítványban felhívott szabályai:

„B) cikk (1) Magyarország független, demokratikus jogállam.”

„XIII. cikk (1) Mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár.”

„28. cikk A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.”

- [15] 2. A Szhitv. – 2013. november 29. napjáig hatályban volt – vonatkozó rendelkezése szerint:

„18. § (2) A szövetkezeti hitelintézet tagsági jogviszony megszüntetése esetén a tagot, a részjegy névértéke, valamint a tagsági jogviszony alatt keletkezett, a részjegyre jutó saját tőke lekötött tartalékkal csökkentett

összege illeti meg, abban az esetben, ha az a szövetkezeti hitelintézet veszteségének fedezésére nem kerül felhasználásra. A szövetkezeti hitelintézet tagjának járó összeg elszámolására a tagsági jogviszony megszűnését követő, számviteli törvény szerinti beszámolót elfogadó közgyűlés napjától számított 30 napon belül kerül sor. Ha az elszámolás alapjául szolgáló összeg a részjegy névértéket meghaladja, akkor, a részjegy és különbözet összege visszafizetésének módját és időpontját vagy - amennyiben ezek nem esnek egybe akkor - időpontjait a szövetkezeti hitelintézet igazgatósága határozza meg. A kifizetés helyéről és időpontjáról a jogosultat írásban értesíteni kell. A szövetkezeti hitelintézet igazgatósága köteles meghosszabbítani a részjegy illetve a különbözet összegének visszafizetését, ha ennek következtében a szövetkezeti hitelintézet saját tőkéje, illetőleg szavatoló tőkéje nem éri el a Hpt. 76. § (1)–(2) bekezdésében meghatározott tőkekövetelményt. A fenti esetben – két éven belül – a volt tag részére azt követően kell esedékessé válásuk sorrendjében a kifizetést teljesíteni, hogy ennek fedezete rendelkezésre áll.”

[16] 3. A Szhitv. – 2013. november 30. napjától 2019. július 1-jéig hatályos – vonatkozó rendelkezése szerint:

„17/R. § (1) A szövetkezeti formában működő szövetkezeti hitelintézet tagja, illetőleg annak örököse (jogutódja) tagsági jogviszonya megszűnésekor a szövetkezeti formában működő szövetkezeti hitelintézet saját tőkéjéből legfeljebb a részjegye összegére tarthat igényt.”

[17] 4. A szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvény (a továbbiakban: Szöv. tv.) vonatkozó rendelkezései:

„2. § (1) A biztosító szövetkezetekre és a szövetkezeti formában működő pénzügyi intézményekre e törvény rendelkezéseit a külön törvényekben meghatározott eltérésekkel és kiegészítésekkel kell alkalmazni.”

„51. § (3) [2013. július 13. napjától 2014. március 14. napjáig hatályos szövege] A tagsági jogviszony megszűntetése vagy megszűnése esetén a tagot, illetve örökösét (jogutódát), a részjegy névértéke, valamint a tagsági jogviszony alatt keletkezett, a részjegyre jutó saját tőke lekötött tartalékkal csökkentett összege illeti meg, abban az esetben, ha az a veszteség fedezésére nem került felhasználásra. A részjegy névértékének az elszámolására a tagsági jogviszony megszűnését követő, számviteli törvény szerinti beszámolót elfogadó közgyűlés napjától számított 30 napon belül kerül sor. Ha az elszámolás alapjául szolgáló összeg a névértéket meghaladja, akkor a különbözet összegét a közgyűlés által meghatározott időszak alatt kell kifizetni.”

[18] 2.4. A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Jat.) vonatkozó rendelkezése:

„15. § (1) A jogszabályi rendelkezést – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – a hatálybalépését követően
a) keletkezett tényekre és jogviszonyokra, valamint
b) megkezdett eljárási cselekményekre
kell alkalmazni.

(2) A jogszabályi rendelkezést – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – a hatálya alatt
a) keletkezett tényekre és jogviszonyokra, valamint
b) megkezdett eljárási cselekményekre
a jogszabályi rendelkezés hatályvesztését követően is alkalmazni kell.”

III.

[19] Az Abtv. 56. § (1) bekezdése értelmében az alkotmányjogi panasz érdemi elbírálása előtt dönteni kell annak befogadásáról. A panaszt akkor lehet befogadni, ha az megfelel a törvényben előírt formai és tartalmi követelményeknek, különösen az Abtv. 26–27. és 29–31. §-aiban foglalt feltételeknek, valamint az Abtv. 52. § (1) bekezdése szerint az indítványnak határozott kérelmet kell tartalmaznia. A kérelem akkor tekintendő határozottnak, ha megfelel az Abtv. 52. § (1b) bekezdés a)–f) pontjaiban foglalt követelményeknek. Az Alkotmánybíróság tanácsa megvizsgálta, hogy az alkotmányjogi panasz a befogadhatóság formai és tartalmi követelményeinek eleget tesz-e, és 2019. május 7-én az indítvány befogadásáról döntött; az Abtv. 29. §-a szerinti alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésnek és érdemben vizsgálandónak tartva a visszamenőleges hatály körét, valamint az esetleges tulajdonjogi sérelem problémáját.

- [20] Alkotmányjogi panaszukban az indítványozók – többek között – az Alaptörvény 28. cikkének sérelmét állították. Az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata értelmében alkotmányjogi panasz csak az Alaptörvényben biztosított jog sérelmének valószínűsítésére alapítható. Az Alaptörvény 28. cikke azonban nem alapjogot tartalmaz, hanem a bíróságok felé fogalmaz meg a működésükre irányulóan elvárásokat, így az abban foglaltak egyedi érintett vonatkozásában megvalósuló alapjog sérelemhez nem vezethetnek, arra alkotmányjogi panasz önmagában nem alapítható {3257/2016. (XII. 6.) AB végzés, Indokolás [13]}.
- [21] Azonban az érdemi alkotmányossági vizsgálat során az Alkotmánybíróság az Alaptörvény 28. cikkére is figyelemmel alakította ki álláspontját.
- [22] Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése tekintetében csak kivételes esetben van lehetőség alkotmányjogi panaszt alapítani. Az Alkotmánybíróság gyakorlata értelmében az csak akkor szolgálhat alkotmányjogi panasz alapjául, ha a visszamenőleges hatály tilalmának megsértésére tekintettel állítják az Alaptörvényben biztosított jog sérelmét {3062/2012. (VII. 26.) AB határozat, Indokolás [171]}. Jelen ügyben az indítványozók éppen azt sérelmezik, hogy az eljáró bíróságok visszamenőleges hatályt tulajdonítottak a jogszabály-változásnak, és azt a már folyamatban lévő ügyben is alkalmazandónak minősítették. Az Alkotmánybíróság ezért a visszamenőleges hatály tilalmának megsértése tekintetében az alkotmányjogi panaszt az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése vonatkozásában érdemben vizsgálta.
- [23] Az Alkotmánybíróság korábban a 20/2014. (VII. 3.) AB határozatában alkotmányjogi panaszok, valamint utólagos normakontrollra irányuló indítványok alapján részletesen vizsgálta az Szhitv. Alaptörvénnyel való összhangját, és ennek keretében a releváns jogszabályi környezetet, illetve annak változását is áttekintette, valamint átfogó képet adott a szövetkezeti hitelintézeti szektor felépítéséről, helyzetéről, működési sajátosságairól. Az Abtv. 31. § (1) bekezdése értelmében amennyiben alkotmányjogi panasz vagy bírói kezdeményezés alapján az alkalmazott jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés Alaptörvénnyel való összhangjáról az Alkotmánybíróság már döntött, ugyanazon jogszabályra, illetve jogszabályi rendelkezésre és ugyanazon Alaptörvényben biztosított jogra, valamint azonos alkotmányjogi összefüggésre hivatkozással – ha a körülmények alapvetően nem változtak meg – nincs helye az alaptörvény-ellenesség megállapítására irányuló alkotmányjogi panasznak, valamint bírói kezdeményezés alaptörvény-ellenesség megállapítására irányuló vizsgálatának. Mivel a jelen alkotmányjogi panasz indítványban felvetett alkotmányossági probléma nem volt része a korábbi alkotmánybírósági vizsgálatnak, így *res iudicata* esete nem merült fel. Azonban a korábbi határozatában tett megállapításait az Alkotmánybíróság a jelen alkotmányjogi panasz eljárásban is mérvadónak tekinti.

IV.

- [24] Az Alkotmányjogi panasz az alábbiak szerint megalapozott.
- [25] 1. Az Alkotmánybíróság az érdemi vizsgálat során először áttekintette a jelen alkotmányjogi panasz tekintetében releváns jogszabályi környezetet.
- [26] 1.1. A szövetkezeti szabályozás sajátossága, hogy egymás mellett, egyidejűleg több törvényi szabályozás is mérvadó. Az alapügyben releváns időbeni hatállyal (2014. március 14-ig) a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Ptk.) 38. §-a szerint: „A szövetkezet az alapszabályban meghatározott összegű részjegytőkével alapított, a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, jogi személyiséggel rendelkező szervezet, amelynek célja a tagjai gazdasági, valamint más társadalmi (kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi) szükségletei kielégítésének elősegítése.” Míg az 51. §-a rögzítette, hogy a szövetkezetre vonatkozó részletes szabályokat külön törvény állapítja meg. Az alapvető szabályok – bár jóval részletesebben – jelenleg is a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben (a továbbiakban: Ptk.) találhatók (3:325. §–3:367. §) emellett azonban érvényben maradt a Szöv. tv. is. A konkrét szövetkezeti tevékenység specifikuma által további törvényekre is figyelemmel kell lenni, így a jelen alkotmányjogi panaszt illetően a hitelintézeti tevékenység miatt a pénzügyi szabályok is szerepet kapnak, azaz a régi Hpt., illetve az azt 2014. január 1-jei hatállyal felváltó Hpt., valamint a Szhitv. előírásai is mérvadóak.
- [27] 1.2. Az indítványozók egy takarékszövetkezet tagjai voltak (1987. illetve 2004. óta), amellyel a tagsági jogviszonyukat 2013. november 11. napján felmondták, kérve annak megszüntetését, valamint a részükre járó pénzeszegek kifizetését. A takarékszövetkezet igazgatósága 2013. november 15-i ülésén a tagsági jogviszony felmondását elfogadta. Az ekkor hatályos szabályozás értelmében „[a] szövetkezeti hitelintézet tagsági jogviszony

megszüntetése esetén a tagot, a részjegy névértéke, valamint a tagsági jogviszony alatt keletkezett, a részjegyre jutó saját tőke lekötött tartalékkal csökkentett összege illeti meg, abban az esetben, ha az a szövetkezeti hitelintézet veszteségének fedezésére nem kerül felhasználásra” [Szhitv. 18. § (2) bekezdése]. Időközben a jogalkotó módosította a szabályozást, és a 2013. november 30-i hatállyal életbe léptetett előírás értelmében „[a] szövetkezeti formában működő szövetkezeti hitelintézet tagja, illetőleg annak örököse (jogutódja) tagsági jogviszonya megszűnésekor a szövetkezeti formában működő szövetkezeti hitelintézet saját tőkéjéből legfeljebb a részjegye összegére tarthat igényt” [Szhitv. 17/R. § (1) bekezdése]. Tehát a szövetkezeti tagság megszüntetésének bejelentése, valamint annak a takarékszövetkezet igazgatósága általi elfogadását követően a szövetkezetből kiválni kívánó tagok csupán a részjegyük névértékére tarthattak igényt, szemben a korábbi szabályozással, mely szerint ezen felül további összegek illeték meg a tagsági viszonyt megszüntetőket. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan, a perben elbírált jogviszony tekintetében releváns időbeli hatállyal – 2013. július 13-tól 2014. március 14-ig – hatályban volt a Szöv. tv. 51. § (3) bekezdése, mely szerint: „A tagsági jogviszony megszüntetése vagy megszűnése esetén a tagot, illetve örökösét (jogutódát), a részjegy névértéke, valamint a tagsági jogviszony alatt keletkezett, a részjegyre jutó saját tőke lekötött tartalékkal csökkentett összege illeti meg, abban az esetben, ha az a veszteség fedezésére nem került felhasználásra. A részjegy névértékének az elszámolására a tagsági jogviszony megszűnését követő, számviteli törvény szerinti beszámolót elfogadó közgyűlés napjától számított 30 napon belül kerül sor. Ha az elszámolás alapjául szolgáló összeg a névértéket meghaladja, akkor a különbözet összegét a közgyűlés által meghatározott időszak alatt kell kifizetni.”

- [28] 1.3. Bár az alapügyben eljáró bíróságok ez utóbbi törvényi szabályozásnak [Szöv. tv. 51. § (3) bekezdése] nem adtak teret a bírósági eljárás során, az Alkotmánybíróságnak a felmerült kollízió alkotmányossági vetületét is vizsgálnia kellett a konkrét ügyre gyakorolt hatása tekintetében.
- [29] Az Alkotmánybíróságnak következetes a gyakorlata a tekintetben, hogy az azonos szintű jogszabályok között esetleg fennálló ellentmondás önmagában nem minősül az Alkotmánybíróság által elbírálandó kérdésnek, hanem az jogalkalmazói jogértelmezéssel oldandó fel. Ahogyan két vagy több azonos szintű jogszabályi rendelkezés esetleges kollíziója által előálló értelmezési nehézség sem elegendő feltétele önmagában az alaptörvényellenesség megállapításának [3097/2016. (V. 24.) AB határozat, Indokolás [24]]. A jogforrási hierarchiában azonos szinten szereplő, ám egymásnak nyilvánvalóan ellentmondó jogszabályok összeütközése csak abban az esetben vezet alaptörvényellenesség megállapításához, ha az egyben az Alaptörvény valamely rendelkezésének a sérelmével is együtt jár, tehát az ellentétes tartalmú szabályozás anyagi alaptörvényellenességet eredményez, így különösen valamely Alaptörvényben biztosított jog sérelmét idézi elő [3071/2019. (IV. 10.) AB határozat, Indokolás [38]; 3098/2016. (V. 24.) AB határozat, Indokolás [16]; összegzően: 23/2020. (VIII. 4.) AB határozat, Indokolás [118]].
- [30] A Szöv. tv. 2. § (1) bekezdés szerint a szövetkezeti törvény szabályait a szövetkezeti formában működő pénzügyi intézményekre csak a külön törvényekben meghatározott eltérésekkel és kiegészítésekkel kellett alkalmazni. A Szöv. tv.-hez képest tehát a régi Hpt.; majd 2014. január 1-jével annak helyébe lépő Hpt. minősül speciális jogszabálynak, mivel a szövetkezeti formában működő, de hitelintézeti tevékenységet folytató jogalanyokra irányadó különleges szabályokat tartalmaz. Ehhez képest további speciális jogszabálynak minősül a Szhitv., amely a szövetkezeti hitelintézetekre, így az alapügybeni alperesre illetve annak jogelődjére tartalmazott különleges előírásokat. A szövetkezeti tagsági jogviszony megszűnése esetén a tagot az elszámolás eredményeként megillető összeg számítási alapja tekintetében eltérő szabályozást adott a Szöv. tv. és a régi Hpt. A régi Hpt. 216/A. § (1) bekezdése ugyanakkor lehetővé tette, hogy törvény kivételt tegyen azon szabály alól, hogy a szövetkezeti hitelintézet tagja a szövetkezet saját tőkéjéből legfeljebb a részjegye összegére tarthat igényt [Hpt. 216/A. § (1) bekezdése: „[h]a törvény kivételt nem tesz, a szövetkezeti hitelintézet tagja, illetőleg örököse (jogutódja) tagsági jogviszonya megszűnésekor a szövetkezet saját tőkéjéből legfeljebb a részjegye összegére tarthat igényt”]. Ilyen törvényi kivételnek minősült az Szhitv. – az indítványozók kilépésekor hatályos – 18. § (2) bekezdése, amely a Szöv. tv. szabályozásával egyező előírást tartalmazott. Megállapítható tehát, hogy bár az Szhitv. túlnyomórészt közjogi szabályokat tartalmaz a szövetkezeti hitelintézetek integrációjában résztvevőkre, ill. annak szervezetére nézve, a vonatkozó jogszabályok közül mind a Szöv. tv., mind a régi Hpt. kifejezetten a szövetkezeti tagnak szóló felhatalmazást tartalmazott a tagsági jogviszony megszüntetése esetén való igényérvényesítés tekintetében.
- [31] 1.4. Fentiekre figyelemmel az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az alapügy tárgya tekintetében több, eltérő tartalmú törvényi szabályozás is hatályban volt, az érintett jogszabályok egymáshoz való viszonyát azon-

ban a jogalkotó rendezte, így a jelen alkotmányjogi panasszal érintett konkrét ügyben a jogalkalmazás során – értelmező tevékenységgel – fel nem oldható, alaptörvény-ellenességet előidéző kollízió nem valósult meg.

- [32] 2. Az érdemi vizsgálat során az Alkotmánybíróság ezt követően azt az indítványozói állítást vizsgálta, miszerint az eljáró bíróságok visszamenőleges hatályt tulajdonítottak a jogszabály-változásnak, és azt a már folyamatban lévő ügyben is alkalmazandónak minősítették, ezért áttekintette a visszamenőleges hatály alkotmányossági megítélése terén kialakított – legutóbb a 4/2020. (I. 23.) AB határozatban összefoglalt – gyakorlatát.
- [33] 2.1. A jogállamiság egyik meghatározó eleme a jogbiztonság, amely megköveteli, hogy a jogalanyoknak tényleges lehetőségük legyen arra, hogy magatartásukat a jog előírásaihoz igazítsák, ennek érdekében a jogszabályok a kihirdetésüket megelőző időre nézve ne állapítsanak meg kötelezettséget, illetőleg valamely magatartást visszamenőleges hatállyal ne minősítsenek jogellenesnek {34/2014. (XI. 14.) AB határozat, Indokolás [71]}. Egy jogszabály viszont nemcsak akkor ütközhet a visszaható hatályú jogalkotás tilalmába, ha a jogszabályt a jogalkotó visszamenőlegesen léptette hatályba, hanem akkor is, ha a hatálybaléptetés ugyan nem visszamenőlegesen történt, azonban a jogszabály rendelkezéseit – erre irányuló kifejezett rendelkezés szerint – a jogszabály hatálybalépése előtt létrejött jogviszonyokra is alkalmazni kell {30/2014. (IX. 30.) AB határozat, Indokolás [106]}. Ugyanakkor „önmagában az, hogy a jogalanyok másként cselekedtek volna, ha előre láthatták volna, hogy egy jogszabály miként módosul, nem ad módot a jogbiztonság címén az alaptörvény-ellenesség megállapítására. A visszaható hatályú jogalkotás tilalmának ilyen kiterjesztő értelmezése alkotmányjogi alapokon nem indokolható.” {16/2014. (V. 22.) AB határozat, Indokolás [32]}
- [34] Azt is rögzítette az Alkotmánybíróság, hogy a visszaható hatályú jogalkotás tilalma nem feltétlen. A tilalom kizárólag a jogalanyok helyzetét elnehezítő (*ad malam partem*) jogalkotásra irányadó, viszont nem terjed ki a jogszabályok módosíthatóságának időbeli korlátozhatóságára {7/2016. (IV. 6.) AB határozat, Indokolás [19]}. Egyértelműen élhet a visszamenőleges hatályú jogalkotás eszközével a jogalkotó akkor, amikor új jogosultságot állapít meg, meglévő jogosultságot terjeszt ki, vagy valamely jog korlátozását oldja fel {10/2014. (IV. 4.) AB határozat, Indokolás [18]}, ahogyan annak sincs akadálya, hogy a jogalkotó a múltban keletkezett jogviszonyokból származó jogokat és kötelezettségeket újra szabályozzon. Azonban csak abban az esetben, amennyiben az új szabályozás ezeket a jogokat és kötelezettségeket hátrányosan kizárólag a hatálybalépést követő időponttól fogva érinti, hiszen a visszaható hatályú jogalkotás tilalma nem értelmezhető akként, hogy a fennálló tartós, határozatlan időtartamú jogviszonyok a jövőre nézve semmilyen esetben sem alakíthatóak át, vagy változtathatóak meg {3061/2017. (III. 31.) AB határozat, Indokolás [11]–[12]}.
- [35] A jogalkotó fennálló, tartós jogviszonyokba való beavatkozásának ugyanakkor korlátot szabhat a jogbiztonsághoz kapcsolódó bizalomvédelem követelménye, ekként esetről esetre vizsgálandó, hogy hol húzódik a határ a jogalkotó szabadsága és a címzetteknek a jogi szabályozás állandóságához, kiszámíthatóságához fűződő érdeke között, vizsgálva azt is, hogy a jogi szabályozás változása következtében a jogalanyokat ért hátrány indokolja-e a jogbiztonság sérelme alapján az alaptörvény-ellenesség megállapítását {3061/2017. (III. 31.) AB határozat, Indokolás [13]}. Tekintettel arra, hogy az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata szerint a visszaható hatályú jogalkotás tilalma nem abszolút, illetőleg az egyes jogviszonyok szükségképpen különbözőek lehetnek, ezért amennyiben felmerül annak lehetősége, hogy egy új jogszabály rendelkezéseit annak hatálybalépése előtt létrejött jogviszonyokra is alkalmazni kell, úgy az Alkotmánybíróság esetről esetre vizsgálja meg, hogy megvalósult-e a jogbiztonság sérelme {1/2016. (I. 29.) AB határozat, Indokolás [56]; 4/2020. (I. 23.) AB határozat, Indokolás [20]–[24]}. Ezen túlmenően azonban az Alkotmánybíróság azt is megállapította, hogy alaptörvény-ellenesség nemcsak a jogalkotással, hanem a visszaható hatályú szabályalkalmazással összefüggésben is felvethető, abban az esetben, ha a jogviszony vagy a jogvita létrejöttékor még nem létező – vagy később hatályba léptetett – előírás alapján bírálnak el egy ügyet {3051/2016. (III. 22.) AB határozat, Indokolás [16]; 3314/2017. (XI. 30.) AB határozat, Indokolás [32]; 3154/2019. (VII. 3.) AB határozat, Indokolás [25]; 3221/2019. (X. 11.) AB határozat, Indokolás [20]}.
- [36] 2.2. A jelen alkotmányjogi panasz alapjául szolgáló ügyben az eljáró bíróságok, mind első-, mind másodfokon arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az indítványozók (perbeli felperesek) szövetkezeti tagsági jogviszonya 2014. február 9. napján – a megszüntetésre vonatkozó szándék bejelentését követő 90. napon – szűnt meg. Az elszámolásnak ez a dátum az alapja, azért az időközbeni jogszabályváltozásra tekintettel az ekkor hatályos jogszabály volt alkalmazandó, amely értelmében csak a részjegyek névértékére voltak jogosultak a szövetkezetből kilépő tagok, ezen felül további összegek nem illették meg őket.

- [37] 2.2.1. Az Alkotmánybíróság ezért áttekintette az általános szabályozástól eltérő, – a szövetkezeti törvény 2. § (1) bekezdése értelmében *lex specialis*-nak minősülő módosított előírások időbeli alkalmazására vonatkozó előírásokat. A Jat. 15. § (1) bekezdése értelmében a jogszabályi rendelkezést – eltérően jogszabályi előírás hiányában – csak a hatálybalépését követően keletkezett tényekre és jogviszonyokra, illetve azt követően megkezdett eljárási cselekményekre lehet alkalmazni. Azonban a szövetkezeti hitelintézetek integrációjával kapcsolatos egyes törvények módosításáról szóló 2013. évi CXCVI. törvény 31. §-a a hatályba léptetésre vonatkozóan nem tartalmaz olyan rendelkezést, mely a Jat. 15. § (1) bekezdése szerinti eltérő rendelkezésnek lenne tekinthető, és így a hatálybalépést megelőzően keletkezett tényekre és jogviszonyokra, valamint megkezdett eljárási cselekményekre vonatkozó alkalmazást írta elő. Ahogyan olyan rendelkezést sem tartalmaznak a módosító előírások hatálybaléptető rendelkezései, amelyek értelmében a módosított jogszabályi rendelkezések időbeli hatálya alatt keletkezett tényekre és jogviszonyokra, valamint a megkezdett eljárási cselekményekre a jogszabályi rendelkezés módosítását követően ne kellene alkalmazni [Jat. 15. § (2) bekezdés]. Ennek hiányában viszont a – Jat. értelmében – a folyamatban lévő eljárásokban a korábbi szabályozás alkalmazandó.
- [38] 2.2.2. A tekintetben, hogy az alapügyben eljáró bíróságok által a módosító jogszabályi rendelkezéseknek tulajdonított visszamenőleges hatály nem vezethető-e vissza a jogi környezet alakulására, az Alkotmánybíróság figyelemmel a módosító törvényhez fűzött jogalkotói indoklásra, a következőket állapította meg. A jogalkotói szándék elsődlegesen arra irányult, hogy a Szhitv. módosításával a szövetkezeti hitelintézetekre vonatkozó speciális szabályozás egyetlen törvénybe kerüljön összevonásra, és ezzel egyetlen kódexben legyen egyesítve. A szövetkezeti hitelintézetekre vonatkozó speciális, a Szöv. tv.-től (illetve a Ptk.-tól) eltérő szabályokat korábban a régi Hpt. és az Szhitv. tartalmazta. A régi Hpt. elsősorban a szövetkezeti hitelintézetek alapításának és belső működésének, tagsági viszonyainak az általános szabályoktól eltérő vonatkozásait szabályozta, az Szhitv. pedig a szövetkezeti integráció szervezeteire, azaz az Integrációs Szervezetre és a Takarékbank Zrt.-re vonatkozó szabályokat tartalmazta. A módosító törvény koncepciója szerint ezek a különös rendelkezések egyetlen törvényben, az Szhitv.-ben kaptak helyet, ezzel elősegítve a szabályozási rendszer egyértelműségét és átláthatóságát. E tekintetben tehát technikai deregulációt hajtott végre a jogalkotó. Ugyanakkor átvezette a koncepció érvényesülése érdekében szükséges módosításokat a régi Hpt. szövegén, valamint pontosító rendelkezéseket tartalmazott az Szhitv. korábban hatályos rendelkezései vonatkozásában. Az alapügyben érintett módosító rendelkezéshez (8. §) fűzött jogalkotói indoklás szerint a módosító törvény a kifejezetten a szövetkezeti hitelintézetekre vonatkozó, a régi Hpt.-ben elhelyezett rendelkezéseket az Szhitv.-be emelte át a szabályozás egységesége érdekében. A törvény csak kisebb kiegészítéseket és pontosításokat hajtott végre a régi Hpt.-ben található hatályos szabályozáson. Így különösen egyértelművé tette a szavatoló tőke vonatkozásában az Integrációs Szervezet által konszolidált alapon megállapított szint jelentőségét, valamint a tagok részére nyújtott kölcsönök és üzletpolitikai kedvezmények vonatkozásában állapít meg új szabályokat.
- [39] 2.2.3. A hatálybaléptető rendelkezések, valamint a módosító jogszabályi előírásokra vonatkozó jogalkotói szándék tükrében az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a jogalkotó részéről nem történt az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésébe ütköző visszamenőleges hatályú jogalkotás.
- [40] 3. Az Alkotmánybíróság az érdemi alkotmányossági vizsgálatot ezt követően az alkotmányjogi panasz által sérelmezett bírósági döntések vizsgálatával folytatta.
- [41] 3.1. Az Alkotmánybíróság jelen alkotmányossági vizsgálat során is figyelemmel volt arra, hogy az Alkotmánybíróság a bírói döntéssel szemben benyújtott alkotmányjogi panasz intézményén keresztül is az Alaptörvény és az abban elismert jogok védelmére hivatott [3325/2012. (XI. 12.) AB végzés, Indokolás [13]]. Az Alkotmánybíróság tehát a bírósági döntések felülvizsgálata során is arra törekszik, hogy az Alaptörvényben elismert alapjogi követelményrendszer tényleges érvényesülését garantálja, és ennek megfelelően – következetes gyakorlata értelmében – nem vizsgálja, hogy a bírósági döntés indoklásában megjelölt bizonyítékok és megjelenő érvek megalapozottak-e, a jogalkalmazó helytállóan értékelte-e ezeket a bizonyítékokat és érveket, illetve a konkrét ügyben a bírói mérlegelés eredményeként megállapított tényállás, valamint az abból levont következtetés megalapozott-e. Ahogyan azt sem vizsgálja, hogy a bíróságok jogértelmezése helyesen illeszkedik-e a jogági dogmatika általánosan elfogadott szabályaihoz [pl. 3198/2019. (VII. 16.) AB végzés, Indokolás [10]].
- [42] Az Alkotmánybíróság előbbiekben felidézett következetes gyakorlata értelmében az ítélkező bíróság bizonyítékértékelési és jogértelmezési szabadságához tartozónak tekinti, hogy a bizonyítékokat meggyőződése szerint

mérlegelje, és ezzel együtt jogági minősítésüket illetően szabadon alakítsa ki jogi álláspontját, valamint ennek megfelelően saját maga döntsön a tényállás megállapításáról. Az eljáró bíróság által elfogadott jogértelmezés és a bizonyítékok mérlegelésének ilyen irányú felülvizsgálatától ezért az Alkotmánybíróság mindaddig tartózkodik, amíg a jogértelmezés pontosan körülírt, Alaptörvényben védelmezett jogot nem sért {3027/2017. (II. 17.) AB végzés, Indokolás [15]; 3357/2020. (X. 14.) AB végzés, Indokolás [10]–[11]}. Az Alkotmánybíróság mindezeket szem előtt tartva kifejezetten hangsúlyozta, hogy nem tekinti feladatának a bírósági jogalkalmazás felülvizsgálatát, csupán annak alkotmányos kereteinek betartását ellenőrzi, különös tekintettel a bírósági jogértelmezésnek az Alaptörvény 28. cikkében foglalt lényeges elemeire {23/2018. (XII. 28.) AB határozat, Indokolás [29]}.

- [43] Az Alaptörvény 28. cikke értelmében „[a] bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuláját, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.” Az Alkotmánybíróság erre figyelemmel kialakított következetes gyakorlata szerint a bíróságok alkotmányos kötelezettsége, hogy ítélező tevékenységük során a jogszabályokat az Alaptörvénnyel összhangban értelmezzék. Ebből a kötelezettségből következik, hogy az eljáró bíróságnak a jogszabályok adta értelmezési mozgástér keretein belül azonosítania kell az előtte lévő ügy alapjogi vonatkozásait, és a bírósági döntésben alkalmazott jogszabályokat az érintett alapjog alkotmányos tartalmára tekintettel kell értelmeznie {7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [33]; 28/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [29]; 3/2015. (II. 2.) AB határozat, Indokolás [17]}.
- [44] A bíróságnak arra kell tehát törekednie, hogy az előtte folyamatban lévő ügyben alkalmazandó anyagi jogi és eljárásjogi normák adta értelmezési mozgástér keretein belül az ügy alapjogi érintettségére tekintettel legyen, és az érintett alapjog alkotmányos tartalmát döntésében – összhangban az alkalmazandó normákkal – érvényre juttassa. Abban az esetben ugyanis, ha az alkalmazandó normának nincs ilyen értelmezési lehetősége, felmerül a norma alaptörvény-ellenessége {3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [58]; 23/2020. (VIII. 4.) AB határozat, Indokolás [38]–[39]}. A bírói döntések alkotmányossági felülvizsgálatát lehetővé tevő alkotmányjogi panasz az egyéni jogvédelem mellett, és azt erősítőleg az Alaptörvény 28. cikkének érvényesülését szolgáló jogintézmény is {3/2015. (II. 2.) AB határozat, Indokolás [18]}. Az Abtv. 27. § szerinti alkotmányjogi panasz alapján az Alkotmánybíróság a bírósági döntésben foglalt jogértelmezés Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatakor az Alaptörvényben biztosított jogok alkotmányos tartalmának érvényre juttatása mellett azt is vizsgálja, hogy a jogszabály alkalmazása során a bíróság a jogszabály célját az alkotmányosan szükséges mértékben figyelembe vette-e {23/2018. (XII. 28.) AB határozat, Indokolás [24]}.
- [45] 3.2. Az indítványozók beadványukban azt sérelmezik, hogy az eljáró bíróságok a kilépési szándékuk bejelentésekor hatályban lévő előírások helyett az időközben bekövetkezett jogszabályváltozás révén egy számukra kedvezőtlenebb jogszabályi előírás alkalmazásával a részjegy névértékén felüli összegre való jogosultságukat nem ismerték el. Az eljáró bíróságok mind elsőfokon, mind az indítványozók fellebbezése nyomán eljárva másodfokon ugyanis azt az álláspontot vették alapul, hogy az időközbeni jogszabályváltozás a jogvita rendezése szempontjából azonnali alkalmazást feltételez, tehát már a konkrét előttük fekvő ügy megítélésében is mérvadó, miután a kilépő taggal való elszámolás idején már hatályban voltak.
- [46] A lefolytatott alkotmányossági vizsgálat eredményeként azonban az Alkotmánybíróság nem osztotta az első-, és másodfokon eljáró bíróságok azon álláspontját, miszerint az alkalmazandó jogszabályi hatály rögzülése szempontjából a szövetkezeti tagság megszüntetésének bejelentését követő 90. nap az irányadó. A jelen alkotmányjogi panasz alapjául szolgáló ügyben alkalmazandó jogszabályi hatály értelmezésének kérdése tekintetében, az Alkotmánybíróság szükségesnek tartja kiemelni, hogy a kilépési szándék bejelentésével a szövetkezeti tagság megszüntetésére irányuló eljárás megindult, a szövetkezet igazgatósága által történt tudomásul vétellel pedig a tagsági jogok megszűntek. Az igazgatóság által meghozott – a kilépési szándékot elfogadó – döntés a gyakorlatban egyben azt is jelenti, hogy ettől az időponttól kezdve a kilépő tagnak semmilyen beleszólása, ráhatása nincsen a szövetkezet működésére, gazdálkodására.
- [47] Kétségtelen, hogy az eljáró bíróságok által alkalmazott Szhitv. vonatkozó rendelkezései a szövetkezeti tagság megszüntetésére irányuló írásbeli közlés, és a bejelentésnek a szövetkezet igazgatósága által történt tudomásul vételt követően léptek hatályba. Azonban – amint azt az Alkotmánybíróság fentebb megállapította – a konkrét jogszabályi rendelkezést hatályba léptető előírások nem tartalmaztak sem a hatálybalépést megelőző időszakra irányuló, visszamenőleges alkalmazásra vonatkozó előírást, sem olyan rendelkezést, amelynek értelmében azt

a folyamatban lévő ügyekben is alkalmazni kellene. Mindemellett a törvény indokolásából megismerhető jogalkotói szándék sem utal az eljáró bíróságok álláspontjának helytállóságára.

- [48] Az Alkotmánybíróság továbbá szükségesnek tartja azt is kiemelni, hogy a tagsági jogviszony megszűnésével járó elszámolási kötelezettség nem független, önálló elem, hanem része a szövetkezeti tagsági jogviszony megszüntetésére irányuló eljárásnak, viszont időbelileg – a számviteli előírások figyelembevételére tekintettel – szükségszerűen elkülönül a tagsági jogállás megszűnésétől. Az elszámolás feltétele a tagsági jogviszony megszűnését követően összehívott küldöttgyűlés általi – a számviteli törvény szerinti előírásoknak megfelelő – beszámoló elfogadása. Ezt követően a beszámolót elfogadó küldöttgyűlés napjától számított 30 napon belül kell az elszámolásnak megtörténnie. Az elszámolás és annak a számviteli előírások szerinti előkészítése tehát értelemszerűen nem eshet egybe a szövetkezeti tagsági jogviszony megszűnésének dátumával, azonban a számítás alapját a szövetkezeti tagsági jogviszony megszűnése adja, így – erre vonatkozó kifejezett jogalkotói rendelkezés hiányában – az, hogy az elszámolásra egy későbbi időpontban kerül sor, nem lehet indoka az időközben bekövetkezett jogszabályi változások alkalmazásának.
- [49] 4. A fentieket összegezve az Alkotmánybíróság arra az álláspontra jutott, hogy az eljáró bíróságok az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésébe ütköző módon visszamenőleges hatályt tulajdonítottak az eljárásuk során alkalmazott jogszabályoknak, figyelmen kívül hagyva az Alaptörvény 28. cikkében a bíróságokra vonatkozóan megfogalmazott azon kötelezettséget, miszerint a jogalkalmazás során a jogszabályok szövege elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezendő.
- [50] Az Alkotmánybíróság ezért megállapította, hogy a Budapest Környéki Törvényszék 9.Pf.21.564/2017/8. számú ítélete az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése tekintetében alaptörvény-ellenes, és azt a Nagykáta Járásbíróság 4.P.20.061/2016/22. számú első fokú ítéletére is kiterjedő hatállyal megsemmisítette.
- [51] Az Alkotmánybíróság – következetes gyakorlata értelmében –, mivel az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése tekintetében az alaptörvény-ellenesség megállapításra, és a sérelmezett bírósági ítélet megsemmisítésre került, az alkotmányjogi panasz beadványban állított további alapjogsérelmet nem vizsgálta.
- [52] Az Abtv. 43. §-a értelmében amennyiben az Alkotmánybíróság a 27. § szerinti eljárásban alkotmányjogi panasz alapján megállapítja a bírósági döntés alaptörvény-ellenességét, a döntést megsemmisíti, melynek eljárási jogkövetkezményére a bírósági eljárások szabályait tartalmazó törvények rendelkezéseit kell alkalmazni azzal, hogy a szükség szerint lefolytatandó bírósági eljárásban az alkotmányjogi kérdésben az Alkotmánybíróság határozata szerint kell eljárni. A jelen alkotmánybírósági határozat ezt szem előtt tartva nem foglal állást a tekintetben, hogy az indítványozókat milyen mértékben illeti meg a részjegyük névértékén felül további összeg.
- [53] A jelen alkotmánybírósági határozat kizárólag az alkalmazandó jogszabály időbeli hatályának kérdésére korlátozódik.

Budapest, 2021. február 2.

Dr. Handó Tünde s. k.,
tanácsvezető, előadó alkotmánybíró

Dr. Handó Tünde s. k.,
tanácsvezető alkotmánybíró
az aláírásban akadályozott
dr. Pokol Béla
alkotmánybíró helyett

Dr. Handó Tünde s. k.,
tanácsvezető alkotmánybíró
az aláírásban akadályozott
dr. Schanda Balázs
alkotmánybíró helyett

Dr. Handó Tünde s. k.,
tanácsvezető alkotmánybíró
az aláírásban akadályozott
dr. Szalay Péter
alkotmánybíró helyett

Dr. Handó Tünde s. k.,
tanácsvezető alkotmánybíró
az aláírásban akadályozott
dr. Szívós Mária
alkotmánybíró helyett

Alkotmánybírósági ügyszám: IV/1771/2018.

• • •